

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ

**«ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ТӘУЕЛСІЗДІГІНЕ 30 ЖЫЛ:
ТАРИХИ БАҒДАРЫ, ДАМУ БЕЛЕСТЕРІ ЖӘНЕ БОЛАШАҒЫ»
XVIII ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ЕУРАЗИЯ ҒЫЛЫМИ ФОРУМЫНЫҢ
МАТЕРИАЛДАРЫ**

**МАТЕРИАЛЫ
XVIII МЕЖДУНАРОДНОГО ЕВРАЗИЙСКОГО НАУЧНОГО ФОРУМА
«30 ЛЕТ НЕЗАВИСИМОСТИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН:
ИСТОРИЧЕСКИЙ КУРС, ВЕХИ РАЗВИТИЯ И ПЕРСПЕКТИВЫ»**

**MATERIALS
XVIII INTERNATIONAL EURASIAN SCIENTIFIC FORUM
«30 YEARS OF KAZAKHSTAN'S INDEPENDENCE:
HISTORICAL COURSE, MILESTONES OF DEVELOPMENT
AND PROSPECTS»**

Нұр-Сұлтан, 2021

ӘОЖ 94(574)
КБЖ63.3(5Қаз)
Қ18

Бас редактор

Сыдықов Е.Б., Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ Басқарма төрағасы-ректор, ҚР ҰҒА академигі

Жауапты редактор

Садықов Т.С., т.ғ.д., профессор, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ тарих факультетінің деканы

Редакция алқасы

Мерзалинова Г.Т., Басқарма мүшесі – Ғылым, коммерциализация және интернационалдандыру жөніндегі проректор; Айтмағамбетов Д.Р., т.ғ.к., доцент, Басқарма мүшесі – Стратегиялық даму жөніндегі проректор; Сайлаубай Е.Е., т.ғ.к., доцент, ЕҰУ «Ел тарихы» ҒЗО директоры; Сейтказина К.О., т.ғ.к., доцент, деканның академиялық мәселелер жөніндегі орынбасары; Ерменбаева Г.К., т.ғ.к., доцент, деканның ғылыми жұмыс жөніндегі орынбасары; Көшенова Ғ.И., т.ғ.к., доцент, Қазақстан тарихы кафедрасының меңгерушісі; Үмітқалиев Ұ.Ұ., т.ғ.к., доцент, археология және этнология кафедрасының меңгерушісі; Дүкенбаева З.О., т.ғ.д., профессор; Мусабалина Г.Т., т.ғ.д., профессор; Ковальская С.И., т.ғ.д., профессор; Алпысбес М.А., т.ғ.д., профессор; Мусағалиева А.С., т.ғ.д., профессор; Сарсамбекова А.С., т.ғ.к., доцент; Сайлаубаева Н.Е., т.ғ.к., доцент; Кабылтаева С.К., PhD, доцент; Каженова Г.Т., т.ғ.к., доцент; Жанисов А.Т., т.ғ.к., доцент; Жапекова Г.К., т.ғ.к., доцент; Брынза Т.В., аға оқытушы; Абдуразаков М.Ф., аға оқытушы (тех. редактор); Бижанов А.С., аға оқытушы (тех. редактор); Оразаев С.Б., аға оқытушы (тех. редактор).

Редакция алқасының көзқарасы мақала авторларының пікірімен сәйкес келуі міндетті емес/Мнение автора публикаций не обязательно должно совпадать с мнением редакционной Коллегии.

«Қазақстан Республикасы Тәуелсіздігіне 30 жыл: тарихи бағдары, даму белестері және болашағы» XVIII Халықаралық Еуразия ғылыми форумының материалдары. II том / **«30 лет Независимости Республики Казахстан: исторический курс, вехи развития и перспективы»**: Материалы XVIII международного Евразийского научного форума. II том / Жалпы ред. басқарған Е.Б.Сыдықов. – Нұр-Сұлтан: Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, 2021. – 557 б. – қазақша, орысша, ағылшынша.

ISBN 978-601-337-588-5

Бұл жинаққа Қазақстан Республикасы Тәуелсіздігінің 30 жылдығы мен Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ-нің 25 жылдығына арналған **«Қазақстан Республикасы Тәуелсіздігіне 30 жыл: тарихи бағдары, даму белестері мен болашағы»** атты XVIII Халықаралық Еуразия ғылыми форумының материалдары енгізілді. Ғылыми форумның жұмысы Президент Қ-Ж.Тоқаевтың **«Тәуелсіздік бәрінен қымбат»** бағдарламалық мақаласының идеяларын жүзеге асыруға бағытталды.

Шетелдік және отандық ғалымдардың еңбектерінде Қазақстан халқының маңызды жетістіктері көрсетіліп, тарих ғылымының неғұрлым өзекті тақырыптары бойынша дамуының кейбір қорытындылары шығарылып, одан арғы зерттеулердің болашағы айқындалды. Жинақтың материалдары ғалымдарға, мамандарға, студенттерге, әртүрлі деңгейдегі ұйымдар мен билік органдарының басшыларына қызықты болуы мүмкін /

В данный сборник включены материалы XVIII Международного Евразийского научного форума **«30 лет Независимости Республики Казахстан: исторический курс, вехи развития и перспективы»**, посвященного 30-летию Независимости Республики Казахстан и 25-летию ЕНУ имени Л.Н. Гумилева. Работа научного форума была нацелена на реализацию идей программной статьи Президента К-Ж. Токаева **«Независимость превыше всего»**.

В работах зарубежных и отечественных ученых отражены важнейшие достижения народа Казахстана и подведены некоторые итоги развития исторической науки по наиболее актуальным темам, определены перспективы дальнейших исследований. Материалы сборника могут быть интересны ученым, специалистам, обучающимся, руководителям организаций и органов власти разных уровней.

ӘОЖ 94(574)
КБЖ63.3(5Қаз)

ISBN 978-601-337-588-5

© Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, 2021

6. Құнанбайұлы А. Қара сөздер. – Алматы: «Meloman Publishing», 2019, - 152 б.
7. Бұлытай М. Исламдағы жетімдерді есіркеудің мәні хақында // Қазақстан мектебі №7, 2001. 3-6 бб.
8. Халифа Алтай. Хұтпарлар. Алматы, 2001. -192 бет.
9. Мұсылман отбасының негіздері. Алматы: «Гибрат» баспа үйі, 2008. – 178 б.
10. «Қазақстан» Ұлттық энциклопедиясы. Алматы: Қазақстан энциклопедиясы, 1999. – 720 б.

ҚАЗІРГІ КЕЗДЕГІ КӨРНЕКІ ДЕРЕК КӨЗДЕРДІ ЗЕРТТЕУДІҢ ТЕОРИЯЛЫҚ-ТАРИХНАМАЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Нұрбаев Ж.Е.

т.ғ.к., доцент, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті,

Исенов Ө.И.

т.ғ.к., доцент

Нұрбаева С.Б., магистрант

А. Байтұрсынов атындағы Қостанай өңірлік университеті

XX ғасыр тарихы ғылымында тарихты зерттеуде жаңа тәсілдер мен әдістер пайда бола бастады. Заттай және құжаттық деректермен қатар, визуалды деректердің маңызы жоғары болды.

XX ғасырдың екінші жартысында гуманитарлық ғылымда күнделікті тарихты зерттеуге қызығушылық артты. Ал күнделікті өмірді талдау мен түсіндірудің зерттеу ресурсы ол визуалды деректер.

Кеңес үкіметі құрылған уақыттың алғашқы он жылдығында халықтың өміріндегі барлық саяси-қоғамдық, әлеуметтік, мәдени салаларда өзгеріс орын алды. Кеңес үкіметі адамдарының күнделікті өмірінде өзгеріс орын алып, жаңа құндылықтар, әдеттер мен мінез құлықтары қалыптасты. 1920-1930 жж. осы кезеңдегі маңызды оқиғалар, визуалды деректерде көрсетілген. Визуалды деректер қалың халықтың бойында социалистік рухты құруда үгіт-насихат құралына айналды. Ал, сирек түрде КСРО өмірі және шетел жайлы жалғыз дерек көзі болды.

Осылайша визуалды деректерді кешенді түрде зерттеу қазіргі кездегі өзекті тақырып болып табылады.

Визуалды тарихты зерттеудің пайда болуы және дамуы. XIX ғасырдың ортасы XX ғасырдың басында Жюль Мишле, Якоб Буркхардт және Карл Лампрехт сияқты тарихшылар, имидждік тарихи ментальдық зерттеулер жүргізіп және өнер туындыларына ұжымдық заманауи моральдық ұғымдар шығаруға әрекет жасады. Бірақ, тарих ғылымында мәтіндермен жұмыс жасау сияқты, деректану сынына ұқсас, суреттерді талдаудың жүйелі әдісі болған жоқ.

Әдістемелік пікір-талас 1920 жылдары пайда болды. Өнер тарихшыларының білімі, енді суретке жауап беретіндер және мәтінге жауап беретіндер бірігуі керек болды. Екінші дүниежүзілік соғыс кезінде үзілген осындай серіктестік, тек 1960 жж. қайта жанданды.

Визуалды зерттеулердің басталуы XX ғасырдың бірінші жартысындағы Батыс Еуропа ғалымдары Э.Пафоски, В. Беньямин, Р. Барт, Р. Арнхейм және т.б. (мысалы, Барт, 1989; Арнхейм, 1994). Өз еңбектерінде олар алдымен визуалды бейнелерді, шындықтың көріністерін және т.б. зерттеуге назар аударды.

XX ғасырдың екінші жартысында әлеуметтік-гуманитарлық ғылымдар-әлеуметтану, философия, антропология тарапынан фото және киноқұжаттарға деген қызығушылық күшейе түсті, олар визуалды зерттеу саласын белсенді игере бастады.

Шетелдік әдебиеттерде визуалды антропологияның теориялық мәселелері мен қолданбалы аспектілерін түсіну XX ғасырдың 60-жылдарының ортасында, визуалды антропология мәдени антропология аясында Тәуелсіз (қосалқы) пән ретінде қалыптасқан кезде басталды. Атап айтқанда, АҚШ-та визуалды антропология теориясын дамытумен әр

уақытта А.Баликси, Р. Гарднер, Д. Макдугал, М. Мид, Дж. Руби, П.Хенли, Р. Чафлен, К. Янг және басқалар айналысты.

Еуропада, атап айтқанда Франция мен Италияда, Ж.Руш, Ф. Халлер сияқты зерттеушілердің жұмыстары визуалды-антропологиялық зерттеулердің теориясы мен әдіснамасын зерттеуге арналған. 70-ші жылдары Пол Хокинс өңдеген «Визуалды антропология қағидалары» атты іргелі мақалалар жинағының алғашқы редакциясы жарыққа шықты, онда визуалды антропология теориясының, әдіснамасының және практикасының негізгі мәселелері қамтылды, ал кейінірек теориялық тұрғыдан Карл Хайдердің "Этнографиялық кино" атты монографиясы жарияланды [1].

Осылайша, визуалды-антропологиялық теорияның дамуын негізінен антропологиялық зерттеу процесінде фотографиялық түсіріліммен айналысатын шетелдік зерттеушілер жүргізді.

Бүгінгі таңда визуалды антропология саласындағы теориялық және әдіснамалық әзірлемелер белсенді түрде жалғасуда, пәнді оқыту мен практиканы дамытуға енгізілген елдердің географиясы кеңейуде.

Әлемнің бірқатар жетекші елдерінің университеттерінде визуалды антропология саласында мамандар даярлау бойынша бөлімшелер бар, атап айтқанда Тромсе университетінде (Норвегия); Манчестер Университетінде (Ұлыбритания); Темпл университетінде (АҚШ) және басқа да бірқатар елдер. Бұл университеттерде оқытуды визуалды антропологияның теориялық және қолданбалы зерттеулер саласындағы танымал мамандар жүзеге асырады, оның ішінде Дж. Руби, П.Кроуфорд, А. Гримшо, К. Хайдер және басқалар.

Жыл сайынғы визуалды антропология кинофестивалі «Аспектiлер» (Aspekty Film Festival of Visual Anthropology) Польша; пярнудағы деректі және антропологиялық киноның халықаралық кинофестивалі (Рагпи International Documentary and Anthropological Film Festival), Эстония; Маргарет Мид атындағы кино және бейнефестиваль (Margaret Mead Film & Video Festival), АҚШ және т.б. өткізіледі.

Осылайша, визуалды антропология қазіргі әлемде адамның өзін-өзі зерттеудің қуатты бағыттарының біріне айналады. Өзін-өзі танудың осы нақты әдісінің байлығы мен күрделілігі, оның мағынасының әртүрлі бәсекелес түсіндірмелерінің болуы визуалды антропология тәжірибесінің шекаралары мен жағдайларын философиялық және антропологиялық түсінудің өзектілігін анықтайды.

Ресейдегі визуалды тарихты зерттеудің ерекшелігі.КСРО-да тарихшылардың өткенді білудің тәуелсіз көзі ретінде визуалды нысандарға деген қызығушылығы ХХ ғасырдың 70-ші жылдарында басталса, ал шетелде одан бұрын 1920 ж. басталған.

В.М. Магидовтың пікірінше, мәдениеттанушыларды, әлеуметтанушыларды, тарихшыларды, философтарды біріктіріп, мәдениет пен қоғамды тану тәсілдерінде белгілі бір тренді белгілей отырып, іргелі ғылыми салалардың біріне айналатын визуалдыантропологияның қарқынды дамуы тарих ғылымындағы көрнекі бұрылыстың ең айқын көрінісі болды.

Бастапқыда визуалды антропология деп этнографиялық фото және киноға түсіру құжаттары деп түсінді. Алайда, көп ұзамай визуалды антропологияның шеңбері этнографиялық емес, жалпы философиялық дискурс тұрғысынан кеңірек қабылдана бастады.

Бүгінгі таңда кинотану қоғамы визуалды антропологияның дамуына үлкен қызығушылық танытуда, дегенмен оның өкілдері, атап айтқанда К.Е. Разлогов визуалды антропологияны "Мәдени антропология" контекстінде одан да кең қарастырады. Визуалды антропологияның өмірлік әлеуеті, ғылыми қоғамдастықтың оның проблемаларына деген қызығушылығының артуы тек астаналарда ғана емес, сонымен бірге Ресейдің әртүрлі аймақтарында (Екатеринбург, Пермь, Омбы, Чебоксары, Новосибирск және т.б.) құрылатын визуалды антропология орталықтары мен зертханаларының тұрақты өсуін байқаймыз.

Әдістемелік негіздерден басқа, визуалды антропологияның өзіндік әдістемелік базасы бар, ол дәстүрлі зерттеу тәжірибелерінен айтарлықтай ерекшеленеді. Ол, ең алдымен,

кинокамераның объективі арқылы шындықты түсіндіру және бекіту контексінде қарастыра отырып, көрнекі ақпаратты Құжаттаудың (бейне, фототүсірілім) ерекше әдістерін қамтиды.

Визуалды антропологияның жаңа көріністерінің жарқын мысалы - ресейлік антропологиялықфильмдер фестивалі оныңкорреспондент мүшесі А. Головневболып табылады. Бейнелерді визуалды бейнелеудің негізгі құралы ретінде қолдана отырып, киноантропологтар ғылыми мәтін ретінде де, зерттеуші жасаған дереккөз ретінде де қарастыруға болатын түбегейлі жаңа, күрделі құрылымдалған құжат жасайды.

Ғылымның қазіргі даму қарқыны визуалды құжаттарға қатысты осы әдістемелік мәселені шешуге уақыт қалдырмайды. Көрнекі антропология аясында жаңа бағыттың — визуалды тарихтың қалыптасуы жүреді деген тұжырым қызықты мақалалар мен монографиялардың пайда болуымен күшейтіледі (Визуалды антропология, Айқын тарих; Ел тарихы; Нарский; және т.б.), олардың авторлары ресейлік тарих ғылымының пәндік өрісін кеңейтіп отыр(Щербакова).

Осыған байланысты үгіт-насихат, жарнама, сәулет және бұрынғы қоғамдық тәжірибенің басқа нұсқаларында қолданылатын визуалды зерттеуге бағытталған зерттеулер әсіресе (Лейдингер; Робертс) жемісті. Олар тарихи ғылым эволюциясының жаңа кезеңін куәландырады, онда визуалды көздер маңызды рөл атқарады және зерттеушілердің назары тарихи көрнекілік мәселелеріне, визуалды бейнелерді оқу және түсіндіру әдістеріне назар аударады.

XX ғасырдың орыс тарихына қатысты визуалды дереккөздерді тарихшылар еуропалық тарихқа қарағанда аз дәрежеде қолданады және зерттейді. Сонымен қатар, Ресей мемлекеттік гуманитарлық университетіндепрофессор В.М. Магидовтың айналасында «Визуалды антропология және эгоистика» орталығы құрылған.

В.М. Магидовтың іргелі зерттеулері XIX–XX ғасырлардағы Ресейдің өткенінің көрнекі дәлелдерін зерттеушілер үшін жасыратын әлеуетті көрсете отырып, тарихшылар арасында қалыптасқан визуалды көздердің жойылуына ықпал етеді. В.М. Магидовтың іргелі зерттеулері Ресейдің өткен XIX–XX ғасырларының визуалды дәлелдері зерттеушілер үшін жасырылған тарихшылар арасында көрнекі дереккөздерге қатысты қалыптасқан наным-сенімдердің жойылуына ықпал етеді.«Визуалды бетбұрыс»зерттеу стратегиясына және философия, антропология, Мәдениеттанудың әдіснамалық ерекшелігіне әсер етті.

Фотографияны зерттеу бойынша жұмыстарды тарихнамалық талдау дәстүрі Ресейде 1990 жылдары қалыптаса бастады. Алғашқы бағалау жұмыстары В.М. Магидовқа тиесілі. «Кинофотофоноқұжаттар деректану объектісі ретінде (мәселенің тарихнамасы)» атты ең ерте жарияланым 1991 жылы пайда болды мақаланың негізгі ережелері 1993 жылы қорғалған «Кинофотофоноқұжаттар: тарихнама, мұрағаттану және деректану мәселелері» атты докторлық диссертацияда қаралған. Зерттеуде 1920-1980 жылдардағы аудиовизуалды көздер кешені шеңберіндегі фотоқұжаттар мәселелері бойынша тарихнама ұсынылған. 2005 жылы жарық көрген В.М. Магидовтың монографиясы кинофотофоноқұжаттардың кеңестік тарихнамасын талдау саласында іргелі еңбек болды. Автор XX ғасырдың бірінші жартысы Кино-фото-фоно-құжаттарының әлсіз деректанулық дамуымен сипатталады деген қорытындыға келеді, өйткені құжаттар үгіт-насихат жұмыстарының көрнекі материалы ретінде қарастырылды.

Ең өзекті тақырыптардың бірі -фотоқұжаттардың деректану тарихнамасы. Ол А.Н. Ларина мен М.О.Болотинаның жарияланымдарында ұсынылған. 1992-2008 жылдардағы Аудиовизуалды құжаттар кешені аясындағы фотоқұжаттардың «Мұрағаттану мәселелерінің тарихнамасы» Л.А.Кобельшкованың еңбегінде қысқаша мазмұндалған. Автордың тұжырымына сәйкес, оларды қоғамда қолдану және танымал ету проблемалары ең көп зерттелген болса, аз зерттелгені – қорларды жинақтау, мұрағаттық қорлардысақтауды ұйымдастыру және тарихы.

Н.А.Станулевичтің мақаласы XIX ғасырдың аяғынан XXI ғасырдың басына дейінгі Ресей тарихнамасына арналған. Онда фотосуреттің тарихнамасына ғылым мен техника тарихын зерттеудің тарихи көзі ретінде жалпы сипаттама берілген [2].

Қазіргі уақытта әуесқой және күнделікті фотографияның тарихнамасы бойынша ресейлік мамандардың алғашқы жалпылама еңбектері пайда болды. Олардың тән ерекшелігі-шетелдік және отандық жұмыстарды салыстыру. Бұл проблемаларды зерттеумен М.М.Гурьева және О.Ю.Бойцова айналысты. Жинақталған шетелдік және отандық тәжірибені салыстыра отырып, екі зерттеуші фотографияны зерттеуде «орыс тарихнамасының артта қалуы» туралы қорытындыға келді.

Фотографияның теориясы мен әдіснамасы бойынша (Е.В.Петров, В.В.Савчук, Н.И.Сосна кітаптары) шетелдік еңбектерді талдауға арналған отандық мамандардың (тарихшылар, әлеуметтанушылар, философтар, антропологтар) зерттеулерін бөлек атап өткен жөн.

Олардың белсенді зерттеулері 2000 жылдардың басында басталды және ресейлік ғалымдардың халықаралық ғылыми кеңістікке интеграциялануымен, визуалды зерттеулердің институционализациясымен және фотография туралы (Р.Барт, В.Беньямин, С.Сонтаг, П. Бурдьё және т.б.) әйгілі жұмыстардың аудармасымен байланысты.

Осылайша, кеңес уақытынан кейінгі кезең тарихнамалық жұмыстар санының баяу өсуімен, авторлардың тар проблемаларға деген құштарлығымен және жалпылама зерттеулердің болмауымен сипатталады.

Қазақстандағы визуалды тарихты зерттеудің ерекшелігі. Қазақстанда визуалды тарихи деректермен жұмыс 1990 ж аяғына қарай зерттеле бастады. Осы тақырыппен айналысып жүрген ғалымдар аз.

Г.А.Сексенбаева аудиовизуалды құжаттар бойынша зерттеулер жүргізіп келеді. «Аудиовизуалды құжаттар: деректану тәсілінің ерекшеліктері» мақаласында аудиовизуалды құжаттарды тарихи дерек көзі ретінде пайдаланудың мәселелері қарастырылады. Оларға ортақ жазба деректермен қоса, өзіне тән ерекшелігі бар кино-фото-фоноқұжаттарды бөлек дерек ретінде қарастырып отыр. Кино-фото-фоно деректерін ең алдымен техникалық ерекшелік пен техникалық құрастыру өзара біріктіреді. Кинофотофоноқұжаттардың ұқсасы материалдық тасығыштарында және әдіс-айдалары арқылы анықталады. Кино-фото-фоноқұжаттардың тарихи дерек көзі ретінде пайдаланудың әдісін үйрену арқылы болашақта осы құжаттарда сақталып тұрған ақпаратты толықтай тарихи зерттеулерде қолдануға мүмкіндік туғызады [3].

А.А.Жұмашова «Отырар жәдігерлеріндегі ою-өрнектер» мақаласында ежелгі және орта ғасырлардағы Отырар қаласының және онымен іргелес жатқан отырарқаратау мәдениетіне жататын ежелгі қалашықтардың орнынан табылған заттардағы ою-өрнектер және ХІХ–ХХ ғғ. халық қолданбалы өнерінің жәдігерлері жүннен, ағаштан, сүйектен, металдан жасалған заттар мен зергерлік бұйымдардағы ою-өрнек түрлері зерттелген. Отырар өңірінен археологиялық қазба жұмыстары барысында табылған саздан жасалған құмыра, саптыаяқ, тостаған, табақ, хум, кесе т.б. ыдыстардағы, алтын, күміс, мыс теңгелердегі, шыныдан, металдан жасалған заттардағы отырарқаратау мәдениеті деген атпен танылған әсем ою-өрнектер мен ұлттық қолөнеріміздің озық үлгілері ХІХ–ХХ ғғ. этнографиялық заттардағы ою-өрнектер қала мәдениеті мен экономикасы, ғылымы мен өнері, қоғамның дамуы жайында мол мағлұмат бере алатыны баяндалды. Қазақстанның музейлеріндегі қойылған осы заттардағы ою-өрнектерге қарап көшпенділер атанған қауымның ғылыми пайымы мен рухани өресі аса жоғары болғандығы байқалады [4].

А.Б.Қалыш «ХІХ–ХХ ғасырдың басындағы орыс және еуропа суретшілерінің картиналарындағы Қазақстан территориясы және қазақтар бейнесі» мақаласында революцияға дейінгі Ресей империясы Қазақстан суретшілерінің тарихи өлкетануына байланысты қосқан үлесі қарастырылған. Орынбор даласы, Ор қамалына, кейінірек Каспий теңізі жағалауы мен Маңғыстау түбегіндегі Новопетровск бекінісіне он жылдай (1847–1857) жер аударылған ұлы украин ақыны және драматург, суретші-Т.Г. Шевченконың (1814–1864) салған суреттері мен көркем туындыларында қазақ халқының Батыс, ішінара Оңтүстік Қазақстанның жерлері көрініс тапқан. Қазақ халқының тұрмысы мен өлкетануына тікелей қатынасы бар, ландшафттық пейзаж, графикалық жұмыстар мен көркемөнер суреттерінің

туындауына Арал (1848–1849) және Қаратау экспедицияларына қатысуы себеп болған. Батыс Сібір және Солтүстік Қазақстанның материалдық мәдениеті мен сәулет өнері Ресейдегі Томск қаласының пейзажист-суретшісі П.М. Кошаровтың (1824–1902) альбомдарында суреттелген. 1852–1857 жылдары Жетісудағы П.П. Семенов-Тянь-Шанскийдің экспедициясына қатысу барысында Қапал-Арасан және тағы басқа минералды көздерді, Верный қаласын көркемдеген. «Эсселер, эскиздер, естеліктер» (1883), «Түркістан. Этюд және натура» (1874) иллюстрациялық кітабы мен «Түркістан топтамалары» (1871–1874) атты суреттің авторы В.В. Верещагиннің (1842–1904) көркемөнер туындыларында Оңтүстік Қазақстан мен Жетісу бейнеленген. Орыс географиялық қоғамының Жетісудағы бөлімінің ұйымдастырушысы, Түркістан археология әуесқойларының мүшесі-Н.Г. Хлудов (1850–1935) қарастырылып отырған мәселелерге өзінің үлесін қосты. Жетісу, Іле Алатауына арналған көркемөнер туындыларын жарыққа шығарған. Сонымен, мақалада жоғарыда аталған суретшілердің революцияға дейінгі еңбектері, қосқан үлесі жан-жақты қарастырылған[5].

Қорыта келе айтарымыз, қазіргі кезеңде визуалды тарихи деректер аз зерттелген. Зерттеушілер тарихтың жаңа саласы күнделікті тарихқа көп қызығушылық танытып келеді. Ал сол саладағы бірден бір тақырыптардың бірі визуалды деректер. Қазақстанды зерттеушілер бұл тақырыпқа қызығушылық танытып келеді. Бірақ әлі де болса жан-жақты зерттелмеген.

Пайдаланылған әдебиеттер мен деректер тізімі:

1. Мазур Л. Визуализация истории: новый поворот в развитии исторического познания // *Quaestio Rossica*. – 2015. – №3. – С.161–178.
2. Абилова Р.О. Фотография как источник по изучению истории повседневности: анализ современной российской историографии // Автореферат дисс. - Казань. – 2017. – 27 с.
3. Сексенбаева Г.А. Аудиовизуальные документы: особенности источниковедческого подхода // *Вестник КазНПУ им. Абая*, серия «Исторические и социально-политические науки». – 2011. – № 3 (30). – С.108–117.
4. Жұмашова А.А. Отырар жәдігерлеріндегі ою-өрнектер // *ҚарМУ Хабаршысы*. – 2011. – № 2 (62). – Б.63–69.
5. Қалыш А.Б. Қазақстан Республикасы Мемлекеттік орталық музейі, Алматы, Қазақстан // *ҚарМУ Хабаршысы*. – 2021. – № 3 (103). – Б.29–37.

ҚАЗІРГІ МЕКТЕП ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ ДАРЫНДЫ БАЛАЛАРДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ МЕН ӘЛЕУМЕТТІК-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Нурмагамбетова Б.А.,

п.ғ.к., профессор, Павлодар педагогикалық университеті, Педагогика жоғары мектебінің деканы

Оразбай А.Б.

педагогика ғылымдарының магистрі, Павлодар педагогикалық университеті,
Педагогика жоғары мектебінің оқытушы-модераторы

Қазақстан Республикасында білім беру жүйесін жаңғырту контексінде дарынды бала тұлғасының ішкі әлеуетін дамыту өзекті. Дарынды қамқорлық жасау балаларға Қазақстан Республикасында ғылымның, мәдениеттің және қоғамдық өмірдің дамуын қамтамасыз етеді. Жоғары жеке жетістіктер жеке тұлғаның өзін-өзі жүзеге асыруына және қоғамның дамуына ықпал етеді.

Осы жылдар ішінде дарындылық мәселесі педагогика және психология саласындағы көптеген зерттеушілердің назарын аударды. Республиканың дарындылықпен айналысатын зерттеушілерінің арасында У.Б.Жексенбаеваның, К.Жампеисованың, Н. Иванованың, С.Лактионованың еңбектері [1, 103б.].

Қазақстан Республикасының дарынды балаларды дамыту мен қолдауға қатысты құқықтық актілерінің ішінде мыналарды бөліп көрсетуге болады: Президенттің «Дарынды балаларға арналған мектептерді мемлекеттік қолдау және дамыту туралы» Жарлығы (1996